

САВРЕМЕНИЦИ
О
ЊЕГОШУ

Узбрали и редиговали
Д-р ВИДО ЛАТКОВИЋ
и
Д-р НИКОЛА БАНАШЕВИЋ

ДВЕ ЦРТИЦЕ ИЗ ЊЕГОШЕВА ЖИВОТА (по усменом казивању)

I

Мој ђед поп Митар Васиљевић, парох убљански, причаше ми овако о свом познанству са владиком Радом.

Биће да је то било неђе 1825. или 1826. године. Ишао је послом до Херцегновог па узгред навратио у манастир Савину.

„Тадашњи старешина манастира, архимандрит Никанор Богетић, и учени калуђер Троповић били су моји добри пријатељи, па се код њих задржим и на ручак.

Посиједали ми, тако, око оног дугачког стола. У зачељу архимандрит, до њега, с једне стране, Троповић, а с друге ја, па онда остала братија. Кад наједном у трпезарију уђе један ђетић у црногорској ношњи и стаде у дну трпезе. То бјеше још дијете, али порасно и веома наочито, питома израза, али за те године и необично озбиљна погледа. Његова појава ме заинтересова; али ме његово присуство у калуђерској трпези још и зачуди.

Дјечко је стојао и стојећи ручао.

– Ко бјеше овај ђетић? – упитах радознано архимандрита по свршеном ручку.

– То је синовац митрополита Петра.

– Ваљда ђак ваш?

– Да, Троповићев ученик.

– А како се зове?

– Радивоје.
– Да л’ није, можда, њега митрополит одредио за нашљедника?
– Мислим да није – рече архимандрит.
– Ада... красан је младић – примијетих ја.
– И даровит – додаде Троповић.
– Опростите, – рекох најзад – али ме нешто зачуди и његов начин обједовања с вама...
– Нема шта да те чуди – одговори Богетић. – Као синовцу митрополитову, учинили смо му почаст да обједује с наше трпезе. Али као ученик, он мора стајати поред свога учитеља и манастирског старешине”.

II

„Прошло је од тога дана читавих десет година. Троповићев ученик, Радивоје Петровић, био је сад владика и господар Црне Горе. Причало се већ и о њему као владару, као човјеку који унапређује просвјету и књижевност, а који је и сам књижевник. Нарочито се много говорило о његовој љепоти и висини. „Лијеп кâ владика Раде“, „висок кâ владика Раде“, то бјеху узречице у народу. А ми, Бокелџи, нарочито смо то вољели, те смо често и прелазили у Црну Гору. Тако сам и ја једног дана освануо на Цетињу.

Сјећам се: било је прољеће, баш око Ђурђева-дне. Поранио ја, па се шетам испред манастира и удишем ону свјежину цетињског јутра. Дођем тако до испред оног узвишења на коме су се, у то доба, натицале и сушиле турске главе. Станем, па се загледам у једну лобању, са које су још висили праменови косе, док се, одједном, неки остарији Црногорац створи поред мене:

– Добро јутро, оче. Ајде овамо, зове те господар.

Изненадих се оваквоме позиву, и пођем ка манастиру.

Младога владика још не бијех видио од онога времена када га, као ђака, први пут видјех у Савини. Чуо сам да он

носи и народно одијело, али сам га ипак замишљао у владичанској мантији. – Како ли му само стоји тако витком и високом? – мишљах улазећи у његов конак.

Но, кад ступих у одају, преда мном се указа друга појава: један млади горостас, у црногорском војводском одијелу, устаде иза стола на коме су стајали неки рукописи. Црна, тек одрасла брада и дуга зачешљана коса, у складу са изразито лијепим цртама лица и црногорском ношњом, давале су његовој појави неки особити изглед. То бјеше млади Његош. Његова навика, како послѣ чух, била је да врло рано устане и поред отвореног прозора сједи и пише. Тако је и овога јутра спазио мене како посматрам турске главе, видио да нијесам Црногорац и послао по мене.

– Ви сте из Боке? – упита ме он кад му приђох руци.

– Да, Господару.

– Мени се чини да се вас однекуда сјећам? Да ли из манастира Савине?

– Да, господару, рекох ја, долазио сам тамо када сте били ученик Јосипа Троповића.

Он се осмјехну и љубазно ми показа на столицу:

– Сједите, данас ћете бити мој гост...

Дуго смо послѣје разговарали и о негдашњем животу у манастиру Савини, кога се он радо сјећао, и о приликама у Боци Которској. А када сам, послѣје ручка, опет пришао руци владике Рада, полазећи из манастира, млади господар изнесе из своје одаје један краћи ханцар и пружи ми га:

– Код нас Црногораца, – рече он – све док се оне турске главе суше поред манастира, овакве поклоне добијаће и слуге божијег олтарѣ.

Ето тај владичин ханцар чува се – вели – и данас у породици Васиљевића као каква драгоценост.

(Саопштио Т. ЂУКИЋ)

ИЗ УСПОМЕНА ЊЕГОШЕВОГ ШКОЛСКОГ ДРУГА П. ДОСТИНИЋА

... „Ово неколико речица што сам у мом животу чувао, претстављам ја старац од годана седамдесет. Знам да није у реду ово писано, за које мислим да добри и паметни читаатељи поисправе и уредно доведу. Препоручавам нашој српској младости да се унаприједа потруди писати штогод да се нађе од својих ђедовах. Да су наши стари писали, ако ће какогођ, боље бисмо ми Србљи данас напредовали, али, на жалост, нијесу, него су се само старали да пусту торбу напуњају цекина. Пак ће су данас ти цекини? Разграбише несити адови, разграбише љута звјерад поноћи, бог да им судија буде.

Знам да ће многи пресуждавати ме, порицати, критиковати. Нека, критика колико год оће! Знам и ово, по чистој мојој дужности, казати:

Кад се престави мој ујак Јосиф, у Топлу, од напрасне смрти калфа, долеће настојатељ манастира Савине су три велике барке под Топлу и одвуче све његово благо и тециво што је стек'о у Топлу у тридесет и шест година: новаца преко двадесет иљада фиорина, и сувише робе преко пет иљада фиорина.

Рећи ће критика: одакле калуђеру Јосифу толики новац? Он је у Топлу служио година тридесет и шест; он је у Савовиће служио година дванаест; њему оставио светопочивши ђед отац архимандрит Дабовић цекина три стотине, аустринскијех, и све је цекине дао на добит: сто и педесет

покојноме Марку Аћимову Гојковићу, а сто и педесет покојноме Петру Сушићу, који су му добит плаћали; он је у Топлу по педесеторо и по шездесеторо дјеце учио, како и данас још има људи који су код њега учили се; он је мало од кога плаћу примао, али је био почашћен регалима.

Код њега се поучавао светопочивши Втори Владика Петар Петровић три љета, именом у дјетињству Раде, син Томе Петровића, и након три љета његовог одшествија из Топле к свом стрицу, Первом Светом архиепископу Петру, ја, писаатељ, јесам с истијем на Цетиње пошао, и тамо два мјесеца на Цетиње проводио; јесам красно примљен био и с истијем мојим бившијем другом Радом јесам вријеме проводио, а то јест на Његуше и кроз многа села кроз Црну Гору, које је нас проводио бивши његов свештеник Јосиф Бућина. На Његушима јесам пребивао дана 15, код дичније фамилија Петровића. Такођер јесмо били у Њеклиће на дан светог пророка Илије; и ту је било множество народа; свету божествену службу служио је вриједни блаженопочивши отац Никола Матановић, и код истога оца Николе јесам три дана проводио. Такођер јесмо три дана проводили на Кућишта, код вриједнога старца, блаженопочившег оца Петра Калуђеровића. И после мог повратка у Ерцег Нови у моје отечество, би ми даровато од светог архиепископа Петра цекина дванаест аустринскијех, то јест, говорећи ми: „Ово ти је, моја душо, дарак за љубав што си се лијепо гледао и љубио с мојим синовцем Радом“. А педесет цекина аустринскијех било је послато ујаку Јосифу, говорећи ми: „А ове педесет предај твоме ујаку за васпитаније и за науку коју је положио око мојега синовца Рада“.

Имао би још доста доказати, али је доста повјести како од мене ненаучена и проста старца. Молим да се умилостиви паметни и учени мој мили и дични отечественик, и да узме ову малу моју повјестницу, и нека је разгледа, и, ако по случају, нађе што год да је вриједно, нека поправи; а оно што не ваља то се мора бачити.

ЊЕГОШ КАО УЧЕНИК
СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА
(1827–1830)

I

... У то доба један стран, необичан човек бану на Цетиње. По дугачком капуту опасао се херцеговачким појасом, да му не рекну Црногорци: иде распојас као Лацманин; поврх широких панталона скопчао доколенице, да не рекну: гаће му се по земљи вуку; за појас заденуо мали нож, да му не рекну: иде као женетина (без оружја). Од Котора до Цетиња, кога је год Црногорца путем срео склопио му руке око врата и пољубио га у чело. Црногорци освртали се за њим и међу собом говорили: „Овакви човјек још нигда није долазио у наше планине!“ – Кад је дошао на Цетиње, свети владика загрлио га и рекао: „Благо мени!“

– Главари црногорски скупили се око њега и жељно слушају његов говор, а он без прекидања прича. Свака његова реч врло их занимала. Збори чисто црногорски, а није Црногорац; пита по имену за црногорске јунаке и војводе као за своје старе познанике, а није их нигда видео; помиње црногорске бојеве као да их је својим очима гледао. На његову необичну живост и безазленост у причању главари су се са братском љубављу смешили.

Није дуго постојало, а на ливаду више понора, где су се цетињски младићи бацали камена с рамена, викну неко